

УДК 159.9

ОПАНАСЕНКО Л. А.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті розкриваються та уточнюються погляди сучасних науковців на психологічні особливості навчальної діяльності у старшому шкільному віці. Зазначено, що навчальна діяльність старшокласників характеризується такими особливостями: зміною структури навчальної мотивації; соціальною прагматичністю навчального цілепокладання; свідомою регуляцією діяльності; впливом навчальної діяльності на загальну ситуацію розвитку особистості учня та планування професійного майбутнього.

Ключові слова: навчальна діяльність, структура навчальної діяльності, старший шкільний вік, саморегуляція, мотивація, цілепокладання, модель навчальної діяльності.

Сучасне українське суспільство гостро потребує діяльнісних та самостійних громадян, здатних до самореалізації, самопізнання та саморозвитку, особистостей з активізованим внутрішнім ресурсом, що поєднується з відповідальною поведінкою. Міцною основою для формування зазначених якостей стає свідомо навчальна діяльність.

Проблема теорії навчальної діяльності посідає одне з центральних місць у педагогічній та віковій психології. Аналіз наукової літератури з теми дослідження дозволяє констатувати, що проблемі навчальної діяльності присвячені численні експериментальні і теоретичні дослідження, у яких розглянуті її структура, механізми та закономірності функціонування.

Навчальна діяльність – специфічний вид людської діяльності, який на кожному віковому етапі розвитку дитини характеризується певними змінами у своїй структурі, функціональних характеристиках, значущості для особистості. Навчальна діяльність стає чинником розвитку здатності учнів перетворювати наявні у них уявлення, створювати образи нових; під її впливом виникають нові потреби, запити, нові мотиви їх пізнавальної та практичної діяльності. Сенситивним віком для формування зрілих форм навчальної діяльності виступає старший шкільний вік.

Освітня практика, враховуючи стан загальнопсихологічної теорії діяльності, висуває на перший план проблему уточнення теоретичної моделі навчальної діяльності старшокласників, дослідження динаміки становлення її психологічної структури. Соціальна ситуація розвитку особистості у період ранньої юності надає проблемі, що розглядається, унікального значення. З одного боку, старшокласника ще продовжують хвилювати проблеми, успадковані від підліткового віку. З іншого – перед ним вже постають завдання життєвого самовизначення, надиктовані сьогоденням. Таке поєднання зумовлює до-

корінні зміни у змісті та співвідношенні основних структурних компонентів навчальної діяльності сучасного старшокласника, що, у свою чергу, визначає і специфіку інших психологічних особливостей юнаків та дівчат. Саме тому метою статті є вивчення сучасних підходів до проблеми навчальної діяльності у старшому шкільному віці.

Традиційно у наукових дослідженнях навчальна діяльність старшокласників розглядається крізь призму вікових особливостей учнів та психологічних новоутворень періоду ранньої юності, серед яких доцільно виокремити: структурування самосвідомості, високий рівень зрілості, диференціації та стабілізації моральної свідомості, розвиток інтелекту, завершення формування світогляду і соціальних установок. Детермінантою всього розвитку і найбільш значущим психологічним новоутворенням учнів старшого шкільного віку є особистісне самовизначення, яке виступає інтегруючим компонентом становлення старшокласника, має ціннісно-сміслову природу і дозволяє йому визначити позиції відносно соціально-значущих цінностей навчальної діяльності. Саме особистісне самовизначення є процесом ієрархізації та стабілізації мотиваційної сфери навчання.

Старшокласник як суб'єкт навчальної діяльності у зв'язку зі специфікою соціальної ситуації розвитку, у якій він знаходиться, характеризується якісно новим змістом цієї діяльності.

На основі теоретичного аналізу сучасних досліджень навчальної діяльності старшокласників (В.В. Зарицька, А.В. Ковальова, В.В. Костіна, О.В. Кухаренко, Ю.А. Лець, О.Л. Мерзлякова, С.М. Панченко, О.В. Посацький, Л.В. Потапчук, О.М. Рева, Н.Л. Руда, В.В. Русова, Л.А. Середюк та ін.) умовно визначимо провідні напрями вивчення зазначеної проблеми у розрізі особистісно-діяльнісного, управлінського, компетентнісно-орієнтованого, мотиваційного, профільного, рефлексивного та проектного підходів.

Особистісно-діяльнісний підхід. Старший шкільний вік характеризується високою *готовністю психологічних структур особистості до процесу самовираження*. Ця готовність пов'язана з самовизначенням і почуттям дорослості. Прагнення до самовираження є основною потребою старшокласників, підкріпленою стійкою мотивацією (бажання суспільного визнання, високого статусу у класному колективі, активного виявлення своїх здібностей у діяльності та спілкуванні тощо).

У своїх дослідженнях Ю.А. Лець зазначає, що у процесі становлення суб'єкта навчальної діяльності старшокласники оволодівають інструментами, необхідними для формування особистісного самовизначення, а саме:

- самостійністю і почуттям особистої відповідальності за своє життя;
- здатністю до планування та постановки життєвих цілей;
- високим рівнем самокерівництва і саморегуляції загалом;
- прагненням до самоактуалізації та потребою у пізнанні;
- здатністю адекватно оцінювати результати своєї діяльності, ставити перед собою складні цілі та вирішувати складні завдання;
- інтересом до життя, до власної особистості загалом та позитивним самоствавленням [5].

Л.А. Середюк, досліджуючи питання умов оптимізації процесу особистісного самовираження старшокласників, указує на розширення діапазону і якісну зміну соціальних ролей учнів випускних класів, що викликає корінні зміни у змісті та співвідношенні основних рушійних тенденцій особистості, позначається на індивідуально-психологічних особливостях її діяльності. Науковець особливо акцентує увагу на *самостійній навчальній діяльності старшокласників*. Саме самостійне вивчення окремих навчальних предметів є реальним проявом довіри до особистості, воно базується виключно на активності учня, надає йому впевненості у власних силах, створює сприятливі умови для розвитку здібностей, оскільки передбачає саморегуляцію процесу й індивідуальний темп, вивільняє час для задоволення інших потреб особистості, участі в інших видах діяльності [13].

Характеризуючи психологічні чинники саморозвитку старшокласників у процесі навчання О.Л. Мерзлякова визначає три види психологічних чинників саморозвитку: індивідуальні характеристики учня: готовність до саморозвитку, володіння стратегіями самопобудови, наявність сприятливих для запуску механізму саморозвит-

ку якостей (індивідуально-психологічні чинники); застосування цілеспрямованих психолого-педагогічних впливів для активізації саморозвитку (психолого-педагогічні чинники); впливи навчального середовища (соціально-психологічні чинники саморозвитку) [6].

Управлінський підхід. Психологи зазначають, що особливості розвитку пізнавальної сфери й особистості старшокласника відображаються у всіх видах його навчальної діяльності. Вона відрізняється активністю мислення, направленістю на вирішення мисленнєвих завдань, прагненням до логічного впорядкування і систематизації, пошуку універсальних закономірностей, до самостійного знаходження способів узагальненого орієнтування у навчальному матеріалі, до теоретичного узагальнення. У цьому віці для особистості школяра дуже важливим є не стільки засвоєння окремих чинників, частин, деталей, а розуміння сутності і сенсу виконуваних дій, їх цікавить синтез частин і цілого, частин і загального, конкретних дій і загальної схеми діяльності. Довільність психічної діяльності і пов'язана з нею здатність до активної регуляції поведінки забезпечують високий рівень інтелектуальної діяльності, доступний старшому школяру.

У зв'язку з вищезазначеним В.В. Костіна визначає *основні особливості управління навчально-пізнавальною діяльністю старшокласників*:

- 1) збільшення самостійності, що веде до зростання рівня самоуправлінських впливів, зумовлює необхідність упровадження самоконтролю та рефлексії навчально-пізнавальної діяльності;
- 2) вибірковість навчальних інтересів і потреб учнів вимагає застосування диференційованого підходу у процесі навчально-пізнавальної діяльності й опори на внутрішню мотивацію навчання;
- 3) схильність до порівнянь, узагальнень, систематизації, що свідчить про зростання ролі теоретичного мислення учнів, викликає необхідність упровадження дедуктивного методу викладу матеріалу і методик формування критичного мислення [3].

Аналізуючи педагогічні умови забезпечення якісного управління діяльністю старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, А.В. Ковальова визначає *методичні умови* (концепції, зміст навчання, педагогічні технології, методи навчання); *організаційні умови* (скоординованість роботи всіх учасників навчального процесу, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку учня); *психологічні умови* (формування позитивної «Я-концепції», стимулювання процесу саморозвитку і самореалізації старшокласника) [2].

О.М Рева підкреслює той факт, що для осіб цього віку характерна наявність значної кількості *напружуваних факторів навчальної діяльності*: зростає інтенсивність інформаційного потоку, збільшується кількість видів діяльності, актуалізується потреба у професійному самовизначенні, зростає особиста відповідальність за успішність навчальної діяльності, значно збільшуються інтелектуальні навантаження [10]. Найширше висвітлені основні емоційні властивості раннього юнацького віку, які мають більш різноманітні форми прояву порівняно з іншими віковими групами, а саме: високий рівень тривожності у спілкуванні, вища диференціація за силою емоційної реакції, більша екстравертованість, менша імпульсивність й емоційна збудливість, більша емоційна стійкість порівняно з підлітками, більша психічна саморегуляція. Головним шляхом формування емоційної стійкості у старшокласників є оволодіння прийомами емоційно-вольової регуляції на психологічному та фізичному рівнях, розвиток та вдосконалення індивідуальних властивостей та психічних функцій особистості, які забезпечують емоційну стійкість. Застосування цілісного комплексу психокорекційного впливу дозволяє оптимізувати емоційну стійкість у ранньому юнацькому віці під час навчальної діяльності.

Компетентісно-орієнтований підхід. У процесі формування суб'єкта навчання особливе місце відіграють дії, що розкривають механізм переходу суспільного досвіду (зовнішнього) у знання, вміння (внутрішні), бо саме вони перетворюють зовнішню навчальну задачу в особистісну, формуючи пізнавальні властивості суб'єкта. Навчальна діяльність старшокласників характеризується диференціацією дій, що належать її структурі:

- *зовнішню сторону навчальної діяльності* складають практичні дії учнів із предметами, включеними у навчальний процес (навчальні посібники, допоміжні засоби тощо);
- *внутрішня сторона навчальної діяльності* представлена внутрішніми розумовими діями й операціями, які виконує учень (сприйняття, запам'ятовування, розумова переробка інформації, відтворення матеріалу);
- *орієнтовна сторона навчальної діяльності* – це зовнішні та внутрішні дії, спрямовані на ознайомлення зі складом засвоєваних навчальних компетентностей і критеріями на учіння;
- *виконавська сторона навчальної діяльності* характеризує сам процес засвоєння та використання відповідних навчальних компетентностей.

На основі аналізу різних підходів до розв'язання зазначеної проблеми В.В. Зарицькою виділена найбільш доцільна сукупність ключових компетенцій і структурована відповідно до основних сфер життєдіяльності старшокласника для полегшення процесу їхнього формування. Виділені ключові компетенції об'єднані у 6 груп:

- 1) компетенції у пізнавальній сфері;
- 2) компетенції у мотиваційній сфері;
- 3) компетенції в емоційно-вольовій сфері;
- 4) компетенції у сфері спілкування і поведінки;
- 5) компетенції, пов'язані зі ставленням до самого себе;
- 6) компетенції профільного спрямування [1].

У дослідженнях вченої зазначено, що школа має широкі можливості для успішного розвитку компетентності учнів старших класів у найважливіших сферах людської життєдіяльності і здатна створювати необхідні умови для самопрезентації власних досягнень як першого досвіду самореалізації.

Мотиваційний підхід. Мотиваційна сторона, як правило, випереджає операційну у розвитку особистості, і ця розбіжність між ними спонукає її до руху вперед, зокрема вона породжує прагнення особистості старшокласника до самовдосконалення. У зв'язку з тим, що юнацькому віку притаманні суперечливість і мінливість, мотиви навчальної діяльності (які є відносно стійкими характеристиками) з досягненням юнацького віку динамічно змінюються.

Мотиви навчальної діяльності можна класифікувати по-різному:

- мотиви, які розуміють учні, і реально діючі;
- широкі соціальні мотиви і навчально-пізнавальні;
- мотиви, що породжуються самою навчальною діяльністю, і мотиви, які лежать за межами навчального процесу і пов'язані лише з результатами навчання;
- широкі соціальні і вузькоособистісні мотиви.

У встигаючих учнів розвивається мотивація досягнення і престижна мотивація. У невстигаючих школярів поступово формується мотивація уникання невдачі і компенсаторна мотивація.

Серед мотивів навчальної діяльності є такі, що найбільш адекватні навчальним задачам. Якщо вони формуються у школяра, то його навчальна діяльність стає осмисленою й адекватною. В основі зазначених пізнавальних мотивів лежать пізнавальна потреба і потреба у саморозвитку. Учень повинен бути мотивованим не лише результатом, а й самим процесом навчальної діяльності. Якщо вчитель навчить старшокласників формувати всі ці компоненти навчальної діяльності, то він сформує в учнів уміння самостійно вчитися – сформує навчальну діяльність.

Мотиви навчання яскраво характеризують учня та його пізнавальну діяльність, являють собою внутрішню психологічну активність, що організовує та планує діяльність і поведінку особистості старшокласника. Усвідомлюючи їх, учні контролюють і коректують навчальні цілі, власну пізнавальну активність (на основі самоаналізу, рефлексії). При цьому високий розвиток планування цілей активності і низький рівень моделювання оцінки результатів або високий рівень планування і низький рівень результатів – характерний для автономного стилю саморегуляції навчально-пізнавальної діяльності старшокласників. Для оперативного стилю характерний високий розвиток моделювання і низький – планування, програмування; високий розвиток програмування і низький – планування і моделювання.

Аналіз особливостей розвитку мотиваційної сфери школярів, здійснений Н.Л. Рудою, зафіксував суттєву, статистично значущу трансформацію її структури, пов'язану, з одного боку, з прагненням до особистісного та професійного самовизначення, а з іншого, – рівнем навчальної успішності. Дослідження магістральних мікро- і макrogenетичних тенденцій динаміки мотиваційної сфери учнів раннього юнацького віку засвідчило зміни у її змістових і динамічних характеристиках у старшокласників з різним рівнем навчальних досягнень [11].

У контексті функціонування далекої мотивації навчальної діяльності дослідницею виявлено конструктивну дію професійно-ціннісного і позиційного мотивів. Структура близької навчальної мотивації тісно пов'язана з результативністю навчання. Так, у старшокласників з високою навчальною результативністю мотив отримання оцінок, посідає провідне місце в інструментальній мотивації навчання, підкріплюється й інтенсивним виявом мотиву отримання знань, що забезпечує якість і високу успішність їхнього навчання. У той же час у школярів з низькими навчальними досягненнями висока орієнтація на отримання належних оцінок домінує у близькій мотивації, проте не супроводжується інтенсивним виявом мотиву отримання знань, що знижує продуктивність їхньої навчальної діяльності.

Профільний підхід. Психологічним центром ситуації розвитку старшокласників стає вибір професії, внаслідок чого у них формується своєрідна внутрішня позиція. Своєрідність її зумовлена зорієнтованістю на майбутнє, сприйняттям теперішнього крізь призму цієї основної спрямованості особистості.

Яскравим представником зазначеного підходу є В.В. Русова, яка розглядає сучасне навчання старшокласників як планомірну, диференційовану, професійно орієнтовану діяльність педагогів та учнів, спрямовану на опанування учнями системою профільно-професійних знань, умінь, навичок, здібностей. Профільне навчання сприяє і спирається на самоактуалізацію особистості учня, оскільки реалізує прагнення старшокласників до більш глибокого професійного самовизначення [12].

На основі врахування особистісно-самоактуалізуючого підходу науковцем обґрунтовано структурно-функціональну модель формування профільного навчання. До її складу входять:

- стимулюючий компонент (потребово-мотиваційний);
- орієнтуючий компонент (інформаційно-пізнавальний);
- програмуючий компонент (цілеутворюючий);
- продукуючий компонент (операційно-результативний);
- утверджуючий компонент (емоційно-почуттєвий).

Рефлексивний підхід. Юнацький вік є сенситивним періодом для утворення компонентів особистісної зрілості, структуру котрої складають такі якості, як: відповідальність, емоційна зрілість, самоконтроль поведінки, самостійність, адекватність самоствердження, цілепокладання. Динаміку формування особистісної зрілості старшокласника визначає процес засвоєння життєвих цінностей та їхнього перетворення у змістовні елементи ціннісних уявлень. Л.В. Потапчук зауважує, що психологічні особливості становлення особистісної зрілості пов'язані з мотивами навчальної діяльності. Психолог підкреслює, що *параметри особистісної зрілості тісно пов'язані з показниками навчальної діяльності*. Саме тому активізація розвитку особистісної зрілості старшокласників можлива за умови організації цілеспрямованої пізнавальної роботи, у якій основним механізмом розвитку особистості є *інтелектуальна та ситуативна рефлексія* [9].

Рефлексивна позиція досягається за умови реалізації ідеї нерозривного зв'язку навчання і розвитку та їхньої спрямованості у площину суб'єктивної активності вихованців, саморозвитку та самоствердження. У дослідженні С.М. Панченко зазначається, що притаманні юнацькому віку потреби у самопізнанні, саморозвитку, оволодінні засобами рефлексії, формуванні певної смислової системи, розвитку ціннісно-орієнтаційної діяльності та почуття відповідальності, у стабі-

лізації й ієрархізації мотиваційної сфери не задовольняються в умовах традиційної освіти, та потребують зовнішнього стимулювання [7].

Проектний підхід. На цьому віковому етапі відбувається *формування механізму цілетворення*, основними проявами котрого є наявність у людини певного задуму, плану життя, життєвої мети, проекту цілі, загального досвіду свого буття. Цей механізм пов'язаний із прагненням і здатністю старшокласника здійснювати самопроєкцію на майбутнє. Йдеться про його прагнення і здатність ставити конкретні цілі, переносити себе у майбутнє, вибудовувати своє реальне життя з проєкцією на майбутнє. Нова внутрішня позиція учня старших класів змінює важливість для нього змісту, мети і завдань навчання. Він оцінює своє навчання з огляду на його значущість для проєктування власного майбутнього, особливо для вибору професії.

Розглядаючи питання психологічних особливостей образу власного майбутнього у ранній юності, О. В. Посацький зазначає, що у *часовій перспективі* старшокласників значно переважає далека перспектива – початок дорослого життя; *змістова наповненість* образу майбутнього випускників школи відрізняється переважанням орієнтацій на себе, своє особисте життя, яке вони розглядають як головну цінність; *тема майбутнього* є емоційно значущою для старшокласників [8].

У своїх дослідженнях О.В. Кухаренко наголошує на тому, що навчальна діяльність у старшому шкільному віці передбачає обов'язковість, можливість чіткого *програмування, організації та контролю всіх компонентів процесу навчання*; надає можливість опосередкованого впливу на особистісні характеристики учня [4].

Для уточнення розуміння проаналізованих сучасних підходів науковців до аналізу навчальної діяльності старшокласників пропонуємо виокремити окреслену модель динаміки її структурних елементів:

1. Модель орієнтації у навчальній діяльності. До її структури входять:

- формування готовності до самовираження та самостимулювання у навчальній діяльності (особистісно-діяльнісний підхід);
- актуалізація навчальних інтересів і потреб, що зумовлюють самостійність навчальної діяльності старшокласника (управлінський підхід);
- розвиток актуальних компетенцій старшокласника у пізнавальній, мотиваційній, емоційно-вольовій сфері, самооцінці, сфері спілкування і поведінки, профільного спрямування (компетентісно-орієнтований підхід).

2. Модель цілепокладання у структурі навчальної діяльності. До її структури входять:

- мотиви навчання, що презентують пізнавальну діяльність старшокласника (мотиваційний підхід);
- самоактуалізація особистості учня шляхом формування орієнтуючого, програмуючого, продукуючого, утверджуючого компонентів профільного навчання (профільний підхід);
- інтелектуальна та ситуативна рефлексія як обов'язкова умова організації цілеспрямованої пізнавальної діяльності учнів (рефлексивний підхід);
- проєктування власного майбутнього на основі визначеності важливості змісту, мети і завдань навчання, особливо для вибору професії (проєктний підхід).

Узагальнені результати дослідження представлені нами на рис. 1.

Отже, сучасні наукові дослідження у галузі вікової та педагогічної психології розглядають різні аспекти проблеми структурних особливостей та функціонування навчальної діяльності старшокласників. Провідні дослідження зосереджено на питаннях орієнтації та цілепокладання у структурі навчальної діяльності. Науковці, вивчаючи навчальну діяльність у ранньому юнацькому віці, виділяють такі основні її психологічні характеристики: вираженість особистісних особливостей учня, самостійність навчальної діяльності, формування соціально-значущих компетенцій у структурі життєдіяльності старшокласника; актуалізація провідних мотивів навчання, визначення профілю навчальної діяльності, формування рефлексивної позиції у навчанні, проєктування професійного майбутнього.

Розкриваючи психологічні особливості навчальної діяльності старшокласників, у подальшому вважаємо за необхідне проаналізувати її з точки зору формування у ній структурних компонентів навчального цілепокладання, диференціюючи пізнавальні та прагматичні цілі учнів.

Список використаної літератури

1. Зарицька В.В. Виділення необхідної і достатньої сукупності ключових компетенцій як передумова формування здатності особистості до самореалізації / В.В. Зарицька // Соціальні технології (Київський національний університет імені Тараса Шевченка). — 2004. — Вип. 23. — С. 99—107.
2. Ковальова А.В. Психолого-педагогічні рекомендації по створенню умов для самореалізації старшокласників загальноосвітніх шкіл / А.В. Ковальова // Освіта Донбасу. — 2003. — №3. — С. 77—84.
3. Костіна В.В. Засоби управління навчально-пізнавальною діяльністю школярів / В.В. Костіна // Наукові записки. — Вип. 32. Ч. II. — (Серія: Педагогічні науки). — Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. — С. 64—69.
4. Кухаренко О.В. Навчання у житті школяра: сучасний зміст шкільної програми та перспективи її зміни в

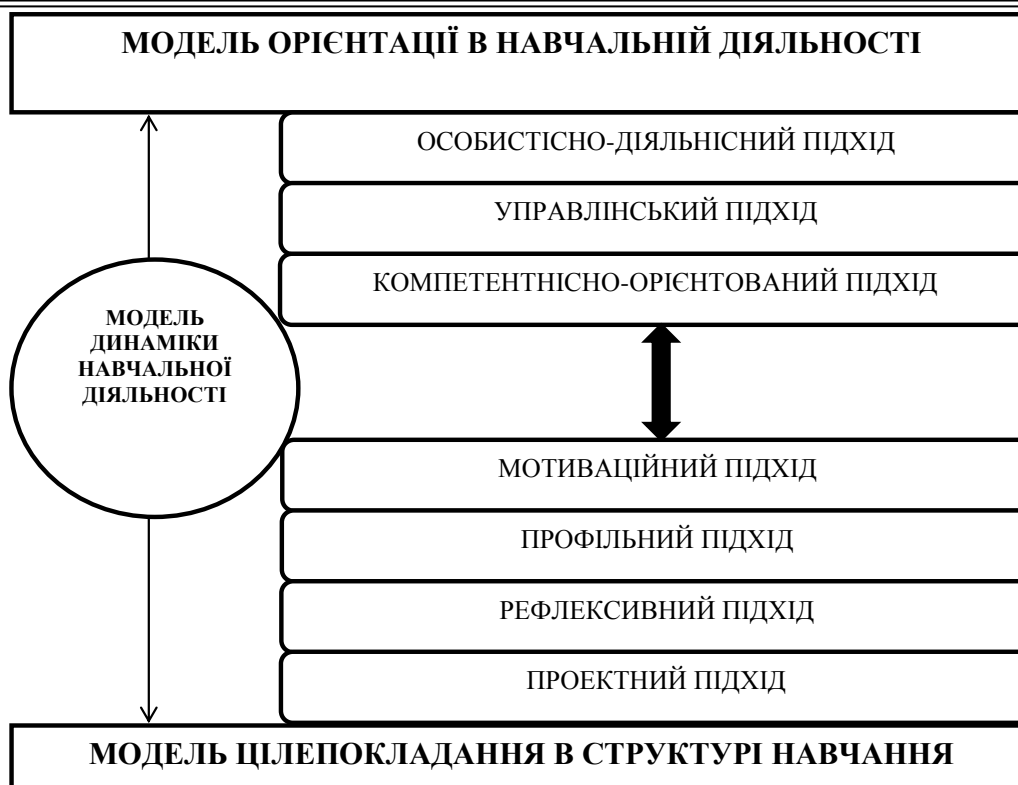

Рис. 1. Модель динаміки навчальної діяльності старшокласників

- майбутньому / О.В. Кухаренко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — №2. — 2012. — С. 43—54.
5. Лець Ю.А. Особливості розвитку особистості у ранньому юнацькому віці в умовах формування суб'єкта учбової діяльності у системі розвивального навчання / Ю.А. Лець // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. — Київ. — 2007. — № 32. — С. 143—146.
 6. Мерзлякова О. Л. Психологічні чинники саморозвитку старшокласників та шляхи активізації цього процесу в умовах навчання / О.Л. Мерзлякова // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН. — Кам'янець-Подільський, 2009. — Вип. 3. — С. 263—275.
 7. Панченко С.М. Особистісне самовизначення старшокласників як психологічна проблема / С.М. Панченко // Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. — К.: ЗАТ «Невтес». — 2000. — Т. 2. Ч. 6. — С. 247—253.
 8. Посацький О.В. Психологічний аналіз образу майбутнього в старшокласників / О.В. Посацький // Наука і освіта: матеріали конференції. — Одеса, 2004. — С. 227—230.
 9. Потапчук Л.В. Психологічна зрілість — основа професійного становлення старшокласників / Л.В. Потапчук // Наукові записки. — (Сер.: Психологія. Педагогіка). — Острог, 2000. — Вип 1. — С. 66—70.
 10. Рева О.М. Особливості навчальної діяльності старшокласників на сучасному етапі / О.М. Рева // Вісник: зб. наук. статей Київського міжнародного університету. — (Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки. Випуск 1). — К.: Правові джерела, 2002. — С. 260—267.
 11. Руда Н.Л. Тенденції прояву мотивації отримання знань та оцінок у старшокласників з різною навчальною успішністю / Н.Л. Руда // Психологія і суспільство. - 2005. - №3. — С. 115—123.
 12. Русова В.В. Самоактуалізація особистості як інноваційна складова профільного навчання старшокласників / В.В. Русова // Порадник практичним психологам і соціальним педагогам // Науково-метод. щорічник. — К., 2006. — С. 113—120.
 13. Середюк Л.А. Педагогічні умови підвищення ефективності процесу особистісного самовираження старшокласників / Л.А. Середюк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. — (Серія: Педагогіка, 2002. — № 4. — С. 20—23).

В статті розкриваються і уточнюються взгляды современных исследователей на психологические особенности учебной деятельности в старшем школьном возрасте. Обозначено, что учебная деятельность старшеклассников характеризуется следующими особенностями: изменением структуры учебной мотивации; социальной прагматичностью учебного целеполагания; осознанной регуляцией деятельности; влиянием учебной деятельности на общую ситуацию развития ученика и планирование профессионального будущего.

Ключевые слова: учебная деятельность, структура учебной деятельности, старший школьный возраст, саморегуляция, мотивация, целеполагание, модель учебной деятельности.

The article opens and clarifies the opinions of modern scientists about psychology features of scientific activity in the senior pupil's age. It is indicated that senior pupils' scientific activity is characterized by next features: the changing of the structure of the scientific motivation; the social pragmaticness of the educational aim formation; the conscious regulation of activity; the influence of the scientific activity on the general situation of the development of pupil's personality and planning of professional future.

Key words: the scientific activity, the structure of scientific activity, the senior pupil's age, the self-regulation, the motivation, the aim formation, the model of scientific activity.